

տերու մէջ կատրտին, լեռներու վրայ կելլեն, անտառները կբնակին, և այն՝ բռնեց ու բռնեկաց բազմութիւնը որ քաղցրամայն երգերով օղը կլեցընեն. երբոր ջրերը կբացունեն ու մէջի գոյնգոյն լողակները կտեսնենք. երբոր դալարագեղ դաշտի մը մէջ կը գտնուինք և կամ բուրաստան մը կմտնենք ու անուշանոտ ծաղկանց ակնապարար գեղեցկութիւնը կը տեսնենք, տաքակոյս չկայ որ սրտերնուս մէջ փափաք մը կզգանք հողագետոյս մէջ գտնուած բնակիչները ճանցնայու, որոց գլուխ դրեր է գմեզ Ստեղծողը : Թէ որ դիպուած մը չհանդիպի՝ ընդհանրապէս երկրիս վրայ վարսուն տարիի ջափ կապրինք. միքե ամօր չէ մարդուս որ իրեն համար ստեղծուած բաները ճանցնայու շանք չունենայ : Իրաւ է, անոնց մէջէն խիստ քիչը կրնանք ճանցնայ ու գիտնայ, բայց այն քիչ գիտցածնիս ալ Գերագոյն Էակին վրայ ունեցած գաղափարնիս կմեծցընէ, ու կհասկըցընէ քե ինչէր ըրեր է մեզի համար : Այս միայն բաւական է գմեզ մեր տգիտութենէն դուրս հանելու : Ուստի, սիրելի որդեակք, բանի որ օղերը գեղեցիկ են՝ ստեղծելներ ժուռ, գանձ, և շրջագալութիւննիս առելի գուարճայի ընելու համար օգտակար նիւթերու վրայ խօսակցինք : Վաղը առաւօտ կանուխ երբանք բլրակին վրայ ելլենք, մեր սիրելի կաղնուոյն տակը նստինք, ու հոն սրշալուսին գալուն սպասենք : Պատրաստութիւնը ուրեմն վաղուան :

Ա.Բ.Ա.

ԿԱՅԵՐՈՒԻ ԵՒ ԽԵՌԻՆԶ (1).

Կայծոռիկը կուլար կըսեր խրխուհին .
« Թող զիս, հոգիդ կըսիրես .
Ի՞նչ վընաս եմ ըրեր քեզ,
Որ ըսպաննել զիս դու կուգես յիսերիմ :
Թող, նմ տըկար մեկն եմ ես .
Թէ պըգտի լոյս մ'ալ ունիմ՝
Ինձ համար չէ, այլոց համար կըվառիմ » :
— Ի՞նչ . ինձ վընաս չես ըրած .
Անգուր խրխուհիջը պոռաց .
Հասա ինչո՞ւ կըփայլիս .
Ո՞չ ապաքեն որպէս զի զիս
Հասարակաց ցուցընես մութ ու տըգեղ :
Թէ որ դու լոյս չունենայիր՝
Ու ինձի պէս մութ ըլլայիր,
Յայնժամ աչքիս կերեւնայիր դու անմեղ .
Եւ հիմ՝ ալ ոչ մեռանէիր » :

(1) Արեւ պեռնելի. — Սիւմիւրիւ պեռնելի.

Բարիք մ'ըրիր.

Նախանձոտին, զիտնաս, վընաս հասուցիր.

Վասընզի քու բարի գործով

Կըցուցընես քե հար է ինք բուկին քով .

Գու խօսող անուշ՝

Սըրտին է փուշ .

Գուկին համբաւ

Իրեն պարսնու ...

Բարիքդ ըրէ, ճիւղ ազգասեր,

Ու լոյս տալէ մի դադարեր .

Թէ զքեզ նախանձ մարել ջանայ՝ մի վախնար .

Գու միշտ էս լոյս, ինքն յաւելն. զիս խաւար :

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԶԵՌԱՅ.

Ափ : — Ողորկ եւ ոստախիտ մատուց : — Բայք, իր ոսկորները, մն ըոյր : — Այլ եւ այլ տեսակ ձեռք : — Նախնական կամ մեծափ ձեռն : — Կարելոր կամ քաղկաճա ձեռն : — Արուեստային կամ կոնաճա ձեռն : — Օգտակար կամ քառակուսի ձեռն : — Խմաստասիրական կամ ոստախիտ ձեռն : — Հոգեկան կամ սրածայր ձեռն : — Խառն ձեռն : — Զեռաց կարծուրեանն ու կակղութեանը վրայ դիտողութիւնք :

Մարդկային կազմութիւնը մտաց կենդանի, նիւրաւկան է. անփոփոխ արտայայտութիւնն է : Ուստի է. ի հնուց ի վեր դիտած են իմաստունք մարդուս այս բնական արտայայտութիւնը, և շանացեր են այն ըզգալի ծածկոյրը կարդալու, որպէս զի մէջը բնակող մտաւոր ու աննիւթ հիւրն ճանցնան :

Կալ, Պրուսէ, Սփուրցնայմ, Ֆլուրենս և այլք՝ մարդուս ուղեղը քննեցին, Լավարք՝ կերպարանքը, Սեռ՝ ոտքը, և մօտէրս Արփանքիների՝ ձեռքին վրայ մասնաւոր քննութիւններ ըրաւ, զորս կուգեմք հոս համառօտել ի գիտութիւն :

Ափ : — Ափին վրայ նշանուած են մարդուս բնական և շատ անգամ նաեւ մտաւոր ախորժակները :

Երբոր ախը շատ նիւթ, բարակ նեղ ըլլայ, տկար է. անբեր բնութիւն կցուցընէ, պաղ ու անգօր էրեւակայութիւն և զգացմունք :

Թէ որ ախը կակուղ է, հաստութիւնն ու լայնութիւնը՝ բոյր մատին է. միւս մատերուն համեմատ, ամեն գուարճութեանց յարմար է, և դիւրագրգիռ զգայարանք էրեւակայութեանը կարողութիւնները անդադար շարժման մէջ կպանեն :

Թէ որ հանդերձ կակղութեամբ՝ շատ խոշոր ըլլայ, տիրող յօժարութիւնները կըլլան անհնասիրութիւն և մարմնասիրութիւն : Իսկ քե որ այնպէս խոշոր ու լայն ըլլայ որ ամենեւին մարմնոյն միւս մասանցը նետ չհամեմատի, և սաստիկ ալ կարծր ըլլայ, առանց գաղափարի կենսականութիւն կցուցընէ :

Մատուց : — Կան մատուցներ որ ողորկ են, կան որ ոստախիտ (սրտագլը) են : Ոստախիտ եղողներուն

մէջ եւս կան որ մի ոստ ունին, կան որ երկու: Նշանական ոստերը անոնք չեն որ շօշափմամբ միայն կիմացուին, այլ անոնք որ մէկէն աջքի կգարեն:

Թէ որ դուրս ցցուած ըլլայ այն ոստն որ մատիդ երբորդ ոսկրը (այսինքն այն որուն վրայ հաստատուած է ըղունգը) երկրորդ ոսկրին նետ կկապէ՝ դուրս ցցուած է, միտրդ կարգաւորեալ է. եւ քէ որ մատիդ երկրորդ ոսկրը առաջնոյն նետ կապող ոստը դուրս ցցուած է, նիւթական բաներու մէջ եւս մեծ կարգաւորութիւն ունիս, միանգամայն գիտութեան յարմարութիւն եւ ամեն բանի մէջ ճշդութիւն:

Անոստ մատուցներ ունեցողը ընդ հակառակն արեւստի յարմարութիւն կունենայ: Ոստախիտ մատուցն ունեցողներն աւելի ախորժակ եւ ընտրութիւն կունենան, իսկ ողորկ մատուցն ունեցողները աւելի կըմբռնեն գեղեցկութիւնն եւ վայելչութիւնը:

Բոյր: — Բոյր մատին արմատոյն վրայ է կամաց բնակարանը. եւ այս արմատն որչափ երկայն ու հաստ ըլլայ, այնչափ ալ կամրջ սաստիկ կըլլայ:

Բրամատին առջի ոսկրին մէջ է տրամաբանութեան նշանը, այսինքն ըմբռնողութեան, դատողութեան եւ խորհրդածութեան: Եւ երկրորդին մէջ է ննարողութեան, որոշողութեան եւ սկզբնաւորութեան նշանը:

Երբոր այս ոսկրը նեղ, բարակ, ճոգած եւ կարճ ըլլայ, մարդն ամենեւին ինքն իրմէ որոշողութիւն չունենար, միշտ ուրիշ խելքին, կարծեացն ու մտածման գերի կըլլայ. ամեն բանի կտարակուսի, եւ վերջապէս բարոյական անհոգութեան մէջ կիյնայ:

Ընդհանրապէս պզտիկ, ճոգած ու խելոյ բոյր ունեցողը՝ անհաստատ խելք կունենայ եւ շատ անգամ ըրածը չգիտնար: Իսկ ընդ հակառակն խոշոր ու գեղեցիկ բոյր ունեցողը ըրածը գիտէ, մտածմունքը մէյմէկ օրէնք են, բայց բնութեամբ բռնաւոր կըլլայ, ճշմարտախօս է՝ բայց ոչ անկեղծ:

Փոքր բրամատն ունեցողները սրտով կկառավարուին, աւելի զգացմամբ կգործեն քան քէ մտածմունքով. ամեն բան վեր ի վերոյ կտեսնեն, ու ոչ երբեք տեսածնուն վրայ խորհրդածութիւն կընեն:

Մեծ բրամատն ունեցողները առաւելապէս զլիտով կկառավարուին, աւելի մտածմամբ կգործեն քան քէ զգացմամբ, եւ ամեն տեսածնուն վրայ խորհրդածութիւն կընեն:

Այլ եւ այլ *սեւակ Չեոֆ*: — Արփանքիներէ ձեռքը եօրը կարգ կբաժնէ, որք իրենց ձեռովը իրարմէ շատ կտարբերին: Եւ այսպէս կանուանէ զանոնք.

1° *Նախնական կամ Մեծափ ձեռն*. 2° *Կարեւոր կամ Բանիկաձեռն ձեռն*. 3° *Արուեսային կամ Կոնաձեռն ձեռն*. 4° *Օգտակար կամ Քառափուսի ձեռն*. 5° *Իմաստասիրա-*

կան կամ Ոստախի ձեռն. 6° *Հոգեկան կամ Մրածայր ձեռն*. 7° *Խառն ձեռն*:

Այս ձեռքերը ինչպէս նաեւ մարդկային այլ եւ այլ ցեղերը հազիւ երբեք քերէն փոփոխութիւն կառնուն, եւ այն անբեւոյր ձեռքը որ բոյր տիեզերքը կկարգէ կարգաւորէ, զիրենք միշտ իրենց նախնական ձեռին մէջ կպահէ, որով եւ այսօրուան մարդիկ նոյն եւ նման են Մովսէսի ժամանակն եղածներուն:

Այն ազգը որ այս ձեռքերէն երկու երեքը միայն ունի, ըստ գեղեցիկ բացատրութեան Արփանքիներէի, երկու երեք քել միայն ունեցող քնարին կնմանի:

1° *Նախնական ձեռն*. — Այս տեսակ ձեռաց մատուցները խոշոր են եւ կարծր, բոյրը կրճատ եւ շատ անգամ կէս մը կլոր. բայց զլիսաւոր յատկութիւնն այն է որ ափերնին սաստիկ լայն, հաստ ու կարծր կըլլայ:

Եւրոպայի մէջ նախնական ձեռք ունեցողներն են սովորաբար երկրագործք, ձիապանք, բեռնակիրք, հասարակ զինուորք եւ այն ամենայն բանուորք, որոց արուեստին շատ մտաւոր կարողութիւն հարկաւոր չէ: Խիստ քիչ անգամ իրենք իրենցմէ խելք կբանեցընեն, դժուարաւ բան մը կըմբռնեն ու կհամոզուին, եւ ամեն գործողութիւն ունակութեամբ կընեն:

2° *Կարեւոր կամ Բանիկաձեռն ձեռն*. — Բանիկաձեռն կըսուին այն ձեռքերն որոց խրաբանչիւր մատին երբորդ ոսկրը բանիկի (*մեպպա*) կնմանի:

Բանիկաձեռն մեծաբոյր ձեռքն աւելի երկրիս բեռններուն մօտ եղած տեղուանքը կգտնուին, ուր օդոյն ցրտութեանն եւ հողոյն անպտղաբերութեանը պատճառաւ մարդիկ հարկադրուած են միշտ շարժման մէջ ըլլալու, գործելու, եւ այլ եւ այլ արուեստներով իրենց կարօտութիւնը լեցունելու:

Բանիկաձեռն ձեռք ունեցողները առատութիւն կըսիրեն, աւելորդէն չեն խորշիր, որկրամօլ կըլլան ու հաւատարիմ լծակիցք: Մարդկային կենաց հարկաւոր եղած արուեստից յարմարութիւն ունին եւ քերէն ու անհաստատ բաներու ժամանակ չեն անցուներ:

Բանիկաձեռն ձեռքի մարդիկ իրենց վրայ մեծ վստահութիւն ունին: Աշխատասեր են բնութեամբ, եւ իրենց բնական խելքովը ամեն բանի տակէն կելլեն եւ իրենց օգուտը լաւ կհասկընան:

3° *Արուեսային կամ Կոնաձեռն ձեռն*. — Այս տեսակը քերէն տարբերութեամբ ձեռոյն՝ 3 կարգ կբաժնուի:

Երբոր կակուղ ըլլայ, բոյրը փոքր եւ ափը չափաւորապէս խոշոր, գեղեցկութեան մեծ յարմարութիւն ունի. երբոր լայն ըլլայ, հաստ եւ կարճ, եւ բոյրը խոշոր, հարստութեան, մեծութեան եւ բաղդի ետեւէ կըլլայ. իսկ երբոր մեծ ըլլայ եւ շատ կարծր՝ զգայական նշտութեանց ետեւէ կըլլայ:

Երեքն ալ ներքին ազդեցութեան կհնազանդին, եւ մեքենական արուեստից մեծ յարմարութիւն ունին:

Առաջինը ամեն բան բռնկելով կընէ, երկրորդը խորագիտութեամբ, երրորդը հեշտութեան սիրով:

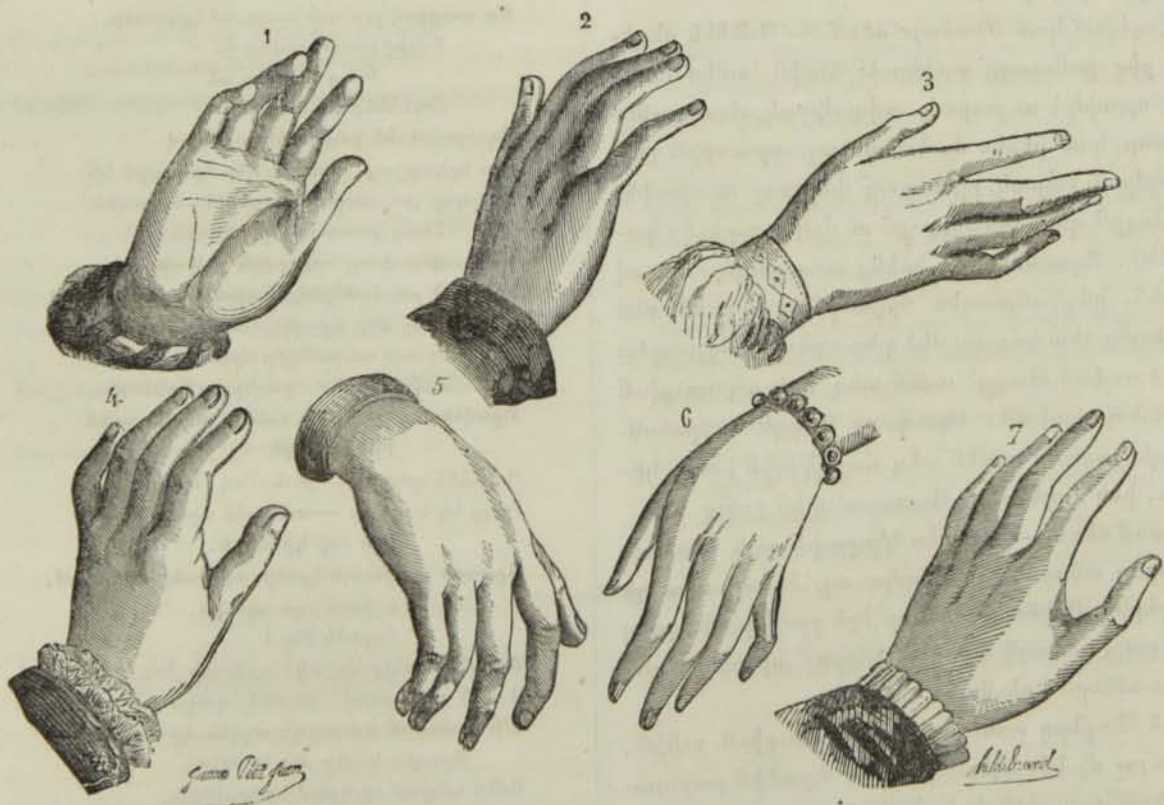
Արուեստային ձեռնացը նտրելագոյններուն մատուցները բանձր յօդուածով կսկսին, որ հետզհետէ կբարձրանայ ու քիչ մը պակաս կոնաձեւ մը կձեւացունէ: Բքամատը պզտիկ, ու ամբը լայնաբաց:

Այս ձեւ ձեռք ունեցողը՝ ընդհանրապէս իրաց աւելի արտաքին երեսօրին կնայի: Պարապորդութեան, նորութեան, ու ազատութեան սիրող, քէ բռնկող եւ քէ վախկոտ, խոնարհ ու սնամիտ. աւելի եռանդն ու-

նի բան քէ ոյծ եւ գօրութիւն: Բանի մը բռնկիլն ու լրանիլը մեկ կընէ: Հրամայել չգիտէր, հնազանդիլ՝ ամենեւին. իր պարտքն աւելի հակամիտութեանը կընետէի:

Իր անհաստատութիւնը՝ ընտանի ու կանոնաւոր կեանքն իրեն ծանր կերեցընէ: Աւելի զգածմունք ունի բան քէ զաղափար. բանաւորիւնը քէքէ. երեսակայութիւնը վառվռուն, իսկ սիրտը շատ անգամ սառի գէս պաղ:

Արուեստային կազմութիւն ունեցողաց մեջ շատ կզտնուին անոնք որ իրենց տալին միայն քերութիւններն ունին՝ որ են՝ հեշտասիրութիւն, ծուլութիւն,

ՁԵՌԻ.

անճնասիրութիւն, եզակեանքիւն, շնակեանքիւն, գեղխութիւն, մտաւոր անյարմարութիւն, խորամանկութիւն, ի սուտն եւ ի չափազանցն հակամիտութիւն:

4° Օգտակար կամ Բառակրօնի ձեռն. — Ասիկա միջակ է մեծութեամբ. սակայն աւելի մեծ բան քէ պզգտիկ, մատուցները ոստալիտ, արտաքին յօդուածը փառակրօնի կըլլայ, որ է ըսել, երկու կողմն ալ հաւասար երկնցած. առանց մատուցներուն սովորական կյոյր վերջաւորութեանը նայելու, բքամատը՝ մեծ ու հաստարմատ, ամբը միջակ, խոր ու բուռական պինդ:

Օգտակար ձեռնաց գործն է ամեն բան կարգի կանոնի դնել: Յարատեւութեան ու նախատեսութեան

ոգին ունին: Գիտեն բան մը բանէ զատել եւ քէ յորձն է իրաց նմանութիւնը: Այսպիսիք գօրաւոր միտք կունենան, բայց ոչ է քեւաւոր. կրնան տարածիլ, բայց ոչ է քռչիլ վերանայ: Ոչ էրէ ետեւէ կըլլան զեղեցիկն՝ որ հոգւոյ պէտք մըն է, այլ քարոյն՝ որ մտաց պէտքն է:

5. Խմաստախրական կամ Ուստիս ձեռն. — Ամբը մեծ է անոճգական է, մատերն ալ ոստալիտ: Այս ձեռքն ունեցողները՝ ոստերովը՝ հաշիւ, քիչ շատ ճիշտ հետեւութիւն եւ ոճ կունենան. ու յօդուածն ու բքամատը մեկտեղ առնելով՝ բնազանցութեան բերումն: Թէ ներքին եւ քէ արտաքին իրաց մեջ խորը կը-

քափանցեն, բայց ոչ այնչափ գեղեցկութիւն հոն կը փնտռուեն՝ որչափ ճշմարտութիւն, ոչ այնչափ երեւոյր որչափ խելութիւն: Իրենց զգացմանը հաշիւ կալահանչեն. իրենց հաւատալեացը, գաղափարացը ու կարծեացը վրայ խոր ու ամեն կողմէն քննութիւն կը նեն, եւ ոչ երբ ուրիշին ըսելուն բան մը կը ընդունին. — Բերմունքի, հաւատքի ու նոյն իսկ սիրոյ առաջնորդութենէն աւելի՝ բանին կնիտեւին:

Իմաստասիրական ձեռքը (ինչպէս նաեւ բոլոր միւս տեսակները) ամեն դաս մարդկանց մէջ կգտնուին, միայն թէ երբ այն ձեռքն ունեցողները ստիպուած կըլլան խիստ ու կարծր աշխատութիւններ կատարելու, գուզնրաց հանձարն ալ կամ ամենեւին էւ կամ խիստ քիչ կարտայայտի:

6° *Հոգեկան կամ Մրածայր ձեռն*. — Ամենէն գեղեցիկ ու քիչ գտնուողը՝ ասիկա է: Անձին համեմատութեամբ՝ պզտիկ է ու բարակ. ափը միշտակ, մատուցները անօտ, կամ քերէ մը ծածանեալ, արտաքին յոգւածը երկայն բարակ, բրամատը՝ վայելուչ ու պզտիկ:

Խորհողին գործքին շնորհքն ու վայելչութիւնը կաւելցունեն: Զգացմունքն է իրենց առաջնորդ. սրտով կմտածեն. ընդհանրապէս մրցանքներ կսիրեն, մեծ գորութեանց հետ կուսին, մեծ դժուարութեանց յաղթել:

Արուեստական ձեռքը՝ ամեն տեղ երեսակալութիւն ու արուեստ կտեսնէ, *Օգսակարը* կարգն ու կանոն. *Փիլիսոփայականը*՝ ամեն տեղ մարդկային բանը կը փնտռէ. իսկ *Հոգեկանը*՝ Աստուածային բանը:

7° *Խառն ձեռն*. — Այսպէս կկոչուին այն ձեռուցներն՝ որոց անորոշ գծերը երկու այլ էւ այլ տեսակի կվերաբերին: Օրինակի համար՝ երբ բանիկաձէւ ըլլայ ձեռքը՝ բայց սակայն այնպէս անորոշ՝ որ քառակուսի յօդուածներն երեւնան:

Խառն ձեռքերը շատ բանի յարմարութիւն ունին, բայց էւ յոչ մի ինչ կգերազանցեն: Վրանին բարոյական մեծ անհոգութիւն մը կտեսնուի, ուր ընդհակառակըն՝ *ցեղի ձեռք* մը՝ որ էւ իցէ տեսակին ալ որ վերաբերի՝ աման մըն է՝ յոր եղեալ է Աստուած գրողքոջ նորոգելոյ էւ ի լոյս հանելոյ զո էւ իցէ արուեստ կամ ճարտարութիւն որ կորսուած էն կամ անգիտ մնացած:

8° *Կարծր ու Կակուղ ձեռն*. — Երկու ձեռք որ նոյն բանասիրութիւնն, նոյն լոյրքը, նոյն աճմունքն ունին ու նոյնպէս ալ կվերջանան, — Ենթադրենք բանիկաձէւ, — էւ զանազանութիւնքն միայն մեկուն կակուղ միւսոյն ալ կարծր ըլլալուն վրան է, երկուսն ալ շարժման ու վատնելու սերը կունենան, բայց առջինը չափաւոր բանի մը մէջ՝ միւսը՝ զօրաւոր: Առջինը առտուան հանգստութիւնը կուգէ վայելել, երկրորդը արշայոյսին ծագելուն պէս մեկէն կելլէ:

Կարծր ձեռք ունեցող արուեստաւորը աւելի ոյծ մը կուտան իրենց գործոցը մէջ. իսկ կակուղ ձեռքերն աւելի փափուկ կը նեն էւ ողորկ:

Կարծր ձեռք թէ էւ գիտեն գտնի՝ բայց խիստ շատ անգամ չգիտեն գործով: Եւ ընդհակառակն կակուղ ձեռքերը աւելի գործովոյ ընդունակ են քան սիրով:

Ա Ռ Ա Կ

ՅՈՐԵԱՆԻ ԵՒ ՉՈՐ ԿՆՉՆԻ.

Արգասաբեր արտի մը քով
Ուր կաշխատէր մըշակ մը մեծ խընամբով,
Կընձնի ծառ մըն ալ կար,
Որ տարիով չոր հոն բողոսած կըմընար,
Ուրիշ բանի համար չէ
Բայց կարծես թէ
Յորեններուն ոսկեջով

Աղւորութիւնն իմացունել ուզելով.
Այս նըկարչաց հընուց ի վեր հընարքն են,
Որ լոյսը լաւ դուրս ցատքեցնել որ ուզեն՝

Հետը ըստուր կըլսառնեն,
Ու փափկափալ օրիորդին քով սիրուն՝
Լըխկած բորմած դէմք կըղընեն պատառուն:

Բայց մեր մըշակն անանկ բաներ
Երազն անգամ չէր մըտածեր.
Ինչո՞ւ համար, ըսես, բողբ էր կընձնին.
Որովհետեւ պէտք մը բունէր չոր փայտին.
Իրեն աչքին

Յորենն դուրս հոն բան մ'ալ չէր երեւար.
Բայց եկ նայէ որ ասանկ չէր մըտմբտար
Այն չոր կընձնին.

Այսչափ տարուան կըսէր արդիւնք ես ունիմ,
Ես եմ իշխան այս արտին,
Յորենն ինչ է

Որուն անխելք մըշակն աչքափ հոգ կընէ.
Վաղն որ կըտրէ՝ խտտն դուրս ինչ կըմընայ.
Ա՛ն ատեն ան իմ յարգս ալ լաւ կմանայ:

Այսպէս կըսէր մեր կընձնին
Ամեն անգամ որ կընայէր ցորենին,
Կամ մըշակին հոգը տեսնար

Եւ կամ անոնց զրուիս դալար
Փափուկ տընկուած ու հարբստցած քիստերով,
Որ իրեն սեւ փայտին քով՝

Կարծես կենաց պատկերն էին
Մահուանը քով՝ որ ինքն էր չոր չար կընձնին:
Չարերն երբեմն յաջողութիւն հոս ունին

Ու փափագնուն կըհասնին.
Ասանկ եղաւ կընձնին:
Օր մը տեսաւ շատ մըշակներ

Մեկտեղ եկեր՝
Կըճօճէին արտին մէջ սուր գերանդին՝
Ուր ցորենները մահազգաց կկոյնային.

Ա՛յ կընձնին ուրախութեան չափ չըկար.
Ամեն մեկ հասկն որ իյնար
Վա՛խ, կըկանչէր,
Խեղճ ցորեններ.
Ու մըտքէն ալ կըցատէր